

מבט על, גיליון 1098, 15 באוקטובר 2018

גז טבעי - הרווחים האסטרטגיים והכלכליים של ישראל

עודד ערן

ב-27 בספטמבר 2018 הכריזה דלק קידוחים כי חברת East Mediterranean Pipeline (EMED), אשר 25 אחוזים ממנה מוחזקים בידיה, רכשה חלק מן החברה המצרית Eastern Mediterranean Gas (EMG), המסתכם ב-39 אחוזים, או 518 מיליון דולר, בצינור הנפט הנמתח לאורך 90 ק"מ, מאשקלון שבארץ לא-עריש שבמצרים, וכן את הזכות הבלעדית להפעלתו. בהתחשב בסיכויי ההיתכנות הנמוכים של האופציות האחרות, הצורך בהגדלת מכירות הגז הטבעי בישראל עצמה ולשווקים חיצוניים על מנת להצדיק את ההשקעה הדרושה בפיתוחו של שדה לווייתן, וכן על מנת לגוון את היחסים בין ישראל ומצרים, הרי שרכישתן של הזכויות בצינור אשקלון-אל-עריש היא צעד חשוב המתבצע בעיתוי נכון.

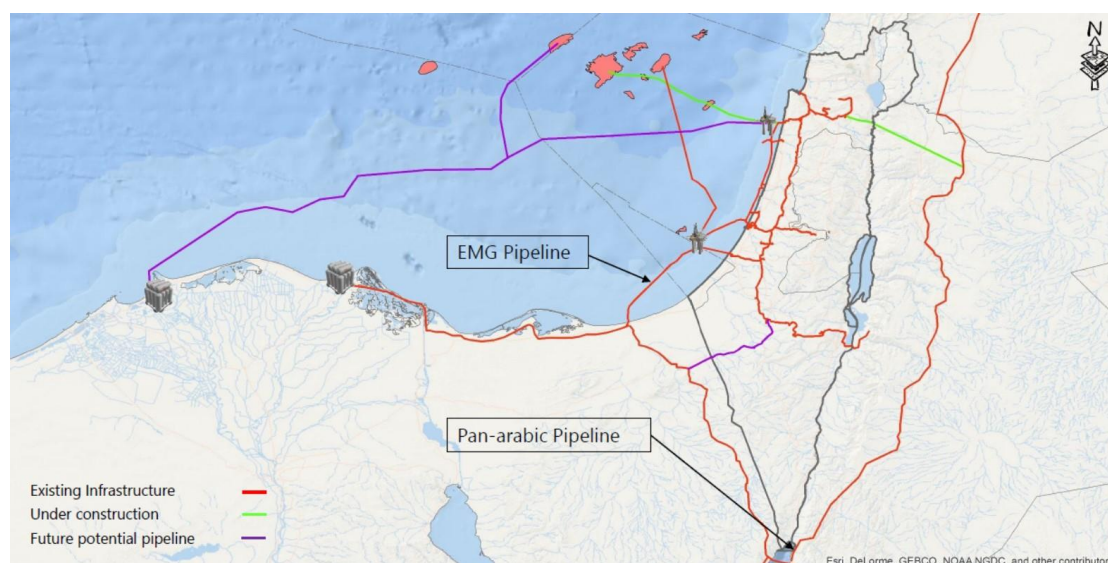
ב-19 בפברואר 2018 הכריזו שתי הקבוצות, אשר בבעלותן מצויים גם שדה הגז הטבעי תמר הפועל כבר, ושדה לווייתן, על ההסכם עם חברת Delphinus המצרית למכירת 3.5 מיליארד מ"ק לשנה ובסך הכל 32 מיליארד מ"ק מתמר וכמויות זהות מלווייתן. ערכה הכולל המשוער של העסקה, כפי שדווח על ידי החברות, עמד על 15 מיליארד דולר.

ב-27 בספטמבר 2018 הכריזה דלק קידוחים - שהינה חלק מקבוצת החברות הישראליות המחזיקה בבעלותה זיכיונות לקידוחי גז טבעי בתחומי האזור הכלכלי הבלעדי של ישראל, כי חברת East Mediterranean Pipeline (EMED), אשר 25 אחוזים ממנה מוחזקים בידיה, רכשה חלק מן החברה המצרית Eastern Mediterranean Gas (EMG), המסתכם ב-39 אחוזים, או 518 מיליון דולר, בצינור הנפט הנמתח לאורך 90 ק"מ, מאשקלון שבארץ לא-עריש שבמצרים, וכן את הזכות הבלעדית להפעלתו. צינור זה הוא חלק מן הצינור אשר העביר גז טבעי ממצרים לישראל ולירדן (דרך צינור אחר, הנמתח מאל-עריש לעקבה). הנזקים החוזרים ונשנים אשר נגרמו לצינורות אלה על ידי ארגוני טרור ממקומיים שמו קץ לזרימת הגז ממצרים לשכנותיה (הקטע אל עריש - אשקלון נותר ללא פגע).

החתימה הסופית על העסקה מותנית בהשגת מספר אישורים מממשלות מצרים וישראל, ביצוע בדיקות מבצעיות ותיקונים, בנוסף לשדרוג העשוי להגדיל את קיבולת הזרימה השנתית, מ-7 ל-9 מיליארד מ"ק בשנה, בעלות של 30 מיליון דולר. כתוספת מעניינת יש ציין, כי העסקה הסופית עשויה לכלול גם את השימוש בצינור עקבה-אל-עריש לשם אספקת גז מישראל למצרים.

עם רכישתה נתח מהצינור המצרי נוטלת על עצמה השותפות הישראלית-אמריקנית סיכון נועז על מנת לוודא את יישומו של ההסכם לאספקת 64 מיליארד מ"ק בעשור המתחיל ב-2019. אולם, מעבר להיבטים הכלכליים, יהיו לצעד זה גם השלכות פוליטיות. לעת עתה, הרוכשים הלא-ישראלים היחידים של גז טבעי מישראל הם מצרים, ירדן והפלסטינים. מתוך כ-400 מיליארד

מ"ק הזמינים כעת ובעתיד ליצוא על פי החלטתה של ממשלת ישראל, קיימות התחייבויות רכישה ל-115 מיליארד מ"ק בלבד. כל שלוש העסקאות יציבות מבחינה מסחרית, אך נתונות למספר סיכונים פוליטיים וביטחוניים וגם לתחרות מסחרית אפשרית. בהעדר כל שוק זמין אחר, מצרים היא השוק הגדול ביותר עבור הגז הישראלי כל עוד משאביה שלה אינם מבטיחים מענה מלא לצרכיה. אין ספק, כי שדה זוהר יספק את מרבית הצריכה המקומית, והתחזיות עבור שלושה שדות שונים (דלתת מערב הנילוס, נורוס, אטול) נחשבות מבטיחות. הכמויות המגיעות מישראל עשויות לשמש לבלימת הפער, עד אשר המשאבים המצריים יענו על הביקוש. הביקוש וההיצע צפויים להתאזן ב-2019–2020. אף אז, העסקה האחרונה בין ישראל למצרים עדיין תהיה משמעותית בגלל האפשרות להפנות את הגז הישראלי למתקני ההנזלה מול החוף המצרי. העסקה עשויה גם להביא לפתרונה של מחלקות מסחרית בין חברת החשמל הישראלית (IEC) ל-EMG וקבוצה של חברות מצריות, בנוגע לפיצוי בגין הגז אשר לא סופק על ידי הצד המצרי.

המפה באדיבות אתר דלק קידוחים

משרד הנפט המצרי, אשר נתן את ברכתו לעסקה, הסביר את שיקוליו לאישור שניתן על ידו ב-27 בספטמבר 2018: "...ולבסוף לאור מאמציו של המשרד להסדיר את המחלוקות התלויות ועומדות עם המשקיעים בתנאים אשר יהיו לתועלתם של שני הצדדים." ואכן, הכרזתה של דלק קידוחים ב-27 בספטמבר 2018 כוללת הצהרה שלפיה בעלי המניות ב-EMG אשר נמכרו לדלק-נובל ביטלו את תביעותיהם נגד ממשלת מצרים והחברות המצויות בבעלותה. הכרזה זו אינה מתייחסת לתביעתה של חברת החשמל הישראלית, אשר, ביחד עם זו של EMG, היתה מושא הפרשה שהובאה בפני בית הדין הבינלאומי לבוררות, אשר פסק בדצמבר 2015 1.76 מיליארד דולר לחברת החשמל הישראלית ו-324 מיליון דולר ל-EMG - האחרונה זכתה גם בפסיקה בבית משפט במצרים לפיצוי ממשלת מצרים. עם זאת, עד כה לא קיבלה EMG תשלום כלשהו. אף על פי שהמחלוקת היא מסחרית, יש לממשלות ישראל ומצרים עניין ברור למנוע ממנה להפוך למכשול בשיתוף הפעולה ביניהן, המוגבר מלבד זאת, ואין ספק כי ההסכם שנחתם באחרונה מהווה צעד בכיוון זה.

לשם אבטחת הצינור הגבירה ממשלת מצרים את מאמציה להילחם בקבוצות חמושות בסיני, אשר תקפו את כוחות הצבא והמשטרה וכן נכסים דוגמת הצינור. עם זאת, לא ניתן לשלול אפשרות לניסיונות חבלה מחודשים.

ההסכמים למכור גז למצרים ולרכוש נתח בצינור מגיעים גם על רקע הפיכתן של האופציות האחרות למכירה ולהעברה של גז טבעי לפחות ישימות. השוק הטורקי יכול היה להוות אופציה אטרקטיבית עבור הגז של ישראל ושל מדינות אחרות במזרח הים התיכון. עם זאת, חוסר היכולת לצפות את התנהלותו הפוליטית של המשטר הנוכחי בטורקיה, הבאה לידי ביטוי גם ביחסו כלפי ישראל, בנוסף להעדר היציבות הפוליטית בלבנון ובסוריה והיעדר פתרון פוליטי לסכסוך בקפריסין, הופכים את מכירתו של גז טבעי לטורקיה ואת השימוש במדינה זו כמרכז הפצה לשווקים אחרים לבלתי ישים למעשה ולמסוכן מסיבות פוליטיות וביטחוניות. אם כן, חוסר היציבות הכלכלית בטורקיה פוגע באטרקטיביות של אופציה זו של ייצוא גז טבעי מישראל.

האופציה השלישית של הנחת צינור מן החופים המזרחיים של הים התיכון דרך קפריסין ליוון מסובכת מאד מבחינה טכנית ונתונה למספר בעיות פוליטיות, הקשורות לסכסוך בקפריסין. אפשרות זו תלויה גם כלכלית בנכונותן של יצרניות אחרות במזרח הים התיכון לחלוק את הקיבולת שלהן עם ישראל כדי להצדיק את ההשקעה הכספית האדירה הנדרשת. מבחינה פוליטית טומן בחובו פרויקט שכזה יתרונות פוליטיים וכלכליים עבור ישראל, שכן הוא יבטיח שוק גדול ויציב, יוסיף ממד חשוב ליחסיה של ישראל עם האיחוד האירופי, המדשדשים מזה זמן רב, ויגביר את היציבות במזרח הים התיכון, משום שכל היצרנים והמשתמשים בצינור יהפכו למעוניינים בהכנסות אשר תנבענה מפעולתו הבטוחה והרציפה. אולם, מדובר בפרויקט לטווח הארוך, בייחוד בהתחשב בעובדה כי מספר תנאים מוקדמים לשימושו אינם מתקיימים.

לכן, האופציה המצרית - בין אם כשוק או כגשר לייצוא של גז נוזלי לאירופה - היא האופציה הקיימת ובת הקיימא היחידה לייצוא גז טבעי מישראל. היא מוסיפה ממד נוסף להתפתחות החיובית ביחסים בין ישראל למצרים, שכן חשוב להרחיב אותם אל מעבר לשיתוף הפעולה הביטחוני ההדוק. אולם, העסקה של רכישת נתח בצינור המצרי, בנוסף למכירה העתידית של גז למצרים, עדיין טומנת בחובה סיכונים מסוימים. יחסיה הנוכחיים של ישראל עם מצרים הם כפי הנראה טובים מאי פעם, אולם מדובר ברמה הממשלתית, ופירושו של דבר כי עסקאות הגז נחתמו בין החברות אך יישומן יהיה כפוף לשיקוליה הפוליטיים של ממשלת מצרים. שנית, המאגרים הטבעיים של מצרים עשויים להתרחב במידה משמעותית והם עשויים להשפיע על התמריצים והשיקולים של מצרים בכל הקשור לרכישת הגז או לקיבולת הזמינה של ההנזלה במתקניה.

סוגיית הגז הנמצא בים מול חופי רצועת עזה (שדה עזה-מרין) לא עולה על הפרק. זאת, עקב הכמות הצנועה מאד, 30 מיליארד מ"ק, המצב הכלכלי הקשה ועתידו הפוליטי הבלתי ברור של האזור. השיחות אותן מקיימת מצרים בנפרד עם ישראל, הרשות הפלסטינית וחמאס, במטרה לייצב את המצב בעזה, עשויות לסייע לדיון בתכניות המיועדות לשיפור המצב הכלכלי ברצועה וביניהן ניצול שדה מרין. הגז הטבעי, אם יתגלה, יוכל להימכר לישראל או למצרים באמצעות תוספת של צינור קצר לצינור אשקלון - אל-עריש, בעוד שעזה והגדה המערבית יחוברו לרשת החשמל הישראלית, וכך ייחסך חלק ניכר מן ההשקעה אשר תידרש לצורך חיבור שדה מרין ישירות לעזה ולגדה המערבית.

בהתחשב בסיכויי ההיתכנות הנמוכים של האופציות האחרות, הצורך בהגדלת מכירות הגז הטבעי בישראל עצמה ולשווקים חיצוניים על מנת להצדיק את ההשקעה הדרושה בפיתוחו של שדה לווייתן, וכן על מנת לגוון את היחסים בין ישראל ומצרים, הרי שרכישתן של הזכויות בצינור אשקלון - אל-עריש היא צעד חשוב המתבצע בעיתוי נכון.